

Aleksi Huhta

”Joutuisi kykenemättömyytensä tähden yhteiskunnan rasitukseksi”

Neuvottelu kyvyllisyydestä ja kansalaisuudesta Yhdysvalloista Suomeen tehdyissä karkotuksissa vuosina 1924–1939

Syyskuussa 1924 Kanadassa asunut suomalaisnainen kirjoitti Suomen ulkoasiainministeriölle asiasta, jota käsiteltiin ”nykyään Yhdysvalloissa hallituspiireissä, Canadian hallituksessa ja myös siellä Suomessa valtio ja kunnallisneuvostoissa”. Kyse oli kirjoittajan Minnesotassa asuvasta tyttärestä, joka oli määrätty karkotettavaksi Yhdysvalloista prostituution vuoksi. Tytär oli asunut Pohjois-Amerikassa lapsesta saakka – hän oli ”enempi englannin kielinen kuin suomalainen”, äiti kuvasi –, mutta syntynyt Suomessa. Amerikkalaisviranomaiset uhkasivat karkottaa hänet nyt Suomeen, minkä äiti koetti estää. Hän pyysi ulkoasiainministeriötä kieltäytymään tyttärensä vastaanottamisesta. Kirjoittaja kuvaili tyttärtään kielitaidottomaksi, kouluttamattomaksi ja kahdeksasti ”kirurgisesti leikattavana” olleeksi ”sairaalloiseksi” henkilöksi, joka ei kyennyt ”raskaaseen ruumiilliseen työhön”. ”Siis kaikkien näiden sekä monen muun lukemattoman syyn tähden hän joutuis Suomen valtion ja kansan huolehdittavaksi jos hänet sinne tuotais”, kirjoittaja vakuutti.¹

Kanadalaisäidin pyyntö ei ilmeisesti tuottanut tulosta,² mutta hänen retorinen strategiansa oli pätevästi valittu. Kun karkotukset Yhdysvalloista Suomeen lisääntyivät Yhdysvaltain säädettyä tiukan siirtolaisuuslain vuonna 1924, suomalaisvi-

ranomaiset huolestuivat suomalaiskarkotettavien maalle aiheuttamasta yhteiskunnallisesta rasituksesta. ”[M]ielisairaksi, vanhuudenkyvyttömiksi tai muuten hyödyttömiksi” joutuneiden henkilöiden karkotukset – kuten Suomen Washingtonin lähettiläs Leonard Åström tapauksiin viittasi – uhkasivat kuormittaa Suomen sairaaloita, vankiloita ja köyhäinhuoltoa.³

Tarkastelen tässä artikkelissa suomalaisviranomaisten suhtautumista Yhdysvalloista Suomeen 1920- ja 1930-luvulla tehtyihin karkotuksiin sekä viranomaisten pyrkimyksiä kontrolloida vahingollisena pitämäänsä pakkopalumuuttoa. Tuon esiin myös karkotettujen ja heidän läheistensä toimintaa karkotusprosesseissa. Kysyn, miten käsitykset psyykkisestä ja ruumiillisesta kyvyllisyydestä muovasivat karkotustapauksissa kansalaisuuden rajoista käytyä neuvottelua.

Yllä siteerattu Kanadasta Suomeen lähetetty kirje tuo esiin maailmansotienvälisten vuosien siirtolaisuuspolitiikan ylijärjestyksen. Vaikka valtiot koettivat 1920- ja 1930-luvulla monopolisoida alueilleen suuntautuvan liikkuvuuden kontrollointia, siirtolaisuuden hallinnointi oli käytännössä kansainvälistä ja ylijärjestyksellistä.⁴ Valtioiden lisäksi kontrollointiin osallistui omine intresseineen lukuisia ei-valtiollisia toimijoita, kuten laivayhtiöitä, poliittisia liikkeitä ja rikollisliigoja.

1. Kristina H. ulkoasiainministeriölle (UM) 16.9.1924. Ulkoministeriön arkisto, 21 Kansalaisten avustaminen ja suojeleminen ulkomailla, V. Karkotusasiat, a. suomalaiset ulkomailla (tästedes UMA 21Va), H. Karkotetuista ja heidän läheisistään käyttämäni etunimet ovat pseudonyymejä. Sukunimen ensimmäinen kirjain on oikea, mikä mahdollistaa viitatuun henkilömapin paikantamisen.

2. Varakonsuli Edvin Lundström UM:lle 30.10.1924. UMA 21Va, H.

3. Leonard Åström UM:lle 28.3.1928. UMA 21Va, Ulkomailla työkyvyttömiksi joutuneiden suomalaisten palauttaminen Suomeen.

4. Donna Gabaccia, *Foreign Relations. American Immigration in Global Perspective*. Princeton University Press 2012; Paul Kramer, *Geopolitics of Mobility. Immigration Policy and American Global Power in the Long Twentieth Century*. *American Historical Review* 123:2 (2018), 393–438.

Kuten kanadalaisäidin kirje osoittaa, karkotettavat ja heidän läheisensä eivät olleet vain toiminnan passiivisia kohteita, vaan he koettivat eri tavoin vaikuttaa kohtaloihinsa.

Viimeaikainen amerikkalainen siirtolaisuushistorian tutkimus on korostanut maahanmuuttopolitiikan ideaalien ja käytännön toteutuksen välistä kuilua. Rajoituslakien sovittaminen käytäntöön oli eri intressiryhmien ristipaineen, viranomaisten resurssipulan ja liikkumisen monimuotoisuuden vuoksi vaikeaa, eikä Yhdysvaltain kaltainen suurvaltakaan kyennyt toteuttamaan politiikkaansa yksin.⁵ Esimerkiksi karkotuspolitiikassaan se joutui tekemään yhteistyötä muiden valtioiden kanssa, sillä karkotus edellytti vastaanottavan valtion hyväksyntää ja esimerkiksi laivayhtiöiden kanssa tehtävää yhteistyötä.⁶

Valtaosa aiheen tutkimuksesta on keskittynyt maahanmuuttomaiden väliseen yhteistyöhön, mutta myös Suomen kaltaiset siirtolaisuuden lähtömaat osallistuivat yllärajaisen liikkumisen rajoittamiseen kontrolloimalla emigraatiovirtojaan. Maastamuuttajia siivilöimällä monet Itä- ja Etelä-Euroopan valtiot koettivat estää hyödyllisimmiksi nähtyjien väestönosien menetystä ja edistää haitallisiksi katsottujen poismuuttoa maailmansotien välisinä vuosina.⁷ Siirtolaisten paluumuuton kontrollointia, kuten ulkomailta karkotettujen vastaanottoa, on tutkittu kuitenkin vasta vähän.⁸

Siirtolaisuuden kontrolloinnin tutkimus on keskittynyt erityisesti rodun tai kansallisuuden perusteella tehtyyn rajoituspolitiikkaan, mutta kontrolloinnissa käytettiin myös muita luokitteluja. Sairaksi, vammaisiksi ja muilla tavoin vajavaisiksi kategorisoitujen ihmisten liikkumisen rajoittamisen pitkä historia loi pohjaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa muotoutuneelle modernille liikkuvuusrajoitusten järjestelmälle. Douglas Baynton on todennut psyykkisesti, fyysisesti ja moraalisesti vajavaisiksi määriteltyjen maahantulorajoitusten luoneen Yhdysvalloissa puitteita siirtolaisrajoitusten asteittaiselle laajentamiselle muihin ryhmiin. Jo Yhdysvaltain liittovaltion ensimmäinen siirtolaisuuslaki vuodelta 1882 kielsi esimerkiksi ”mielenvikaisten” ja ”idioottien” maahantulon. Myöhemmät lait laajensivat kiellettyjen sairaus- ja vammairyhmien kirjoja ja ulottivat rajoituksia myös poliittisiin, kansallisiin ja rodullisiin ryhmiin. Baynton näkee pyrkimykset estää vammaisten ja sairaiden maahanmuuttoa elimellisenä osana amerikkalaisen eugeniikan ja rodullisen nationalismin historioita.⁹ Suomalainen vammaisuuden historian tutkimus on tuonut esiin, miten vammaispolitiikkaa on Suomessa käytetty rakentamaan kansakuntaa ja kansalaisuutta. Työkyvyn ja terveyden kytkeminen kansalaisuuden ideaaliin on muovannut vajavaisiksi määriteltyjen asemaa kansakunnan osana tai sysännyt heidät sen ulkopuolelle.¹⁰

5. Mae Ngai, *Impossible Subjects. Illegal Aliens and the Making of Modern America*. Princeton University Press 2004; Libby Garland, *After They Closed the Gate. Jewish Illegal Immigration to the United States, 1921–1965*. University of Chicago Press 2014; S. Deborah Kang, *The INS on the Line. Making Immigration Law on the US-Mexico Border, 1917–1954*. Oxford University Press 2019.
6. Torrie Hester, *Deportation. The Origins of US Policy*. University of Pennsylvania Press 2017, 35–45; Hidetaka Hirota, *Expelling the Poor. Atlantic Seaboard States and the Nineteenth-Century Origins of American Immigration Policy*. Oxford University Press 2017; Emily Pope-Obeda, National Expulsion in a Transnational World. The Global Dimensions of American Deportation Practice, 1920–1935. Teoksessa Kenyon Zimmer & Cristina Salinas (toim.) *Deportation in the Americas. Histories of Exclusion and Resistance*. Texas A&M University Press 2018, 18–49; Adam Goodman, *The Deportation Machine. America’s Long History of Expelling Immigrants*. Princeton University Press 2020.
7. Tara Zahra, *The Great Departure. Mass Migration from Eastern Europe and the Making of the Free World*. W.W. Norton 2017, 17.
8. Paluumuuton tutkimus on ylipäätään jäänyt maahanmuutto- ja integraatiotutkimuksen marginaaliin. Ks. Keijo Virtanen, *Settlement or Return. Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*. SHS 1979; Mark Wyman, *Emigrants Returning. The Evolution of a Tradition*. Teoksessa Marjory Harper (toim.) *Emigrant Homecomings. The Return Movements of Emigrants, 1600–2000*. Manchester University Press 2005, 16–31.
9. Douglas Baynton, *Defectives in the Land. Disability and Immigration in the Age of Eugenics*. University of Chicago Press 2016.
10. Minna Harjula, *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnot suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. SHS 1996; *Hoitoonpääsyn hierarkioiden hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere University Press 2015; Heli Leppälä, Duty to Entitlement. Work and Citizenship in the Finnish Post-War Disability Policy, Early 1940s to 1970. *Social History of Medicine* 27:1 (2014), 144–164. Suomalaisesta eugeniikasta kansakunnan rakentamisen välineenä, ks. Markku Mattila, *Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. SHS 1999.

Suomalaistutkijat ovat kiinnittäneet huomiota irtolaisuuden ja muun maansisäisen liikkuvuuden patologisointiin suomalaisessa 1900-luvun sosiaalipoliittisessa keskustelussa,¹¹ mutta siirtolaisuutta ei vammaishistorian näkökulmasta ole tutkittu.

Amerikkalaisessa siirtolaisuuden ja vammaisuuden historioiden risteämien tutkimuksessa on keskitytty lähinnä lainsäädäntöön, asiantuntijatietoon ja julkisiin diskursseihin.¹² Siirtolaisuuspolitiikan käytännöt, ylijärjätyn vuorovaikutus tai sairaiden ja vammaisten siirtolaisten oma kokemushistoria on saanut vähemmän huomiota. Viimeaikainen tutkimus on tuonut näitä näkökulmia enenevästi esiin,¹³ ja vammaisuuden ja siirtolaisuuden historioiden ylijärjätyn ja monitoimijaisuutta korostava artikkelini osallistuu tähän viriävään tutkimuskeskusteluun.¹⁴ Tarkastelen, miten vammaisten ja sairaiden kansainvälistä liikkumista rajoittanutta politiikkaa käytännössä toteutettiin ja miten eri toimijat osallistuivat karkotuspolitiikan käytäntöjen rakentamiseen. Kysyn, miten neuvottelu kansalaisuuden ja kyvyllisyyden merkityksistä ja rajoista muovasi karkotusprosesseja.¹⁵ Asetan Yhdysvalloista Suomeen tehdyt karkotukset osaksi globaalia rajojen ja liikkuvuuden hallinnan historiaa.

Aineistona käytän Suomen ulkoministeriön ja Washingtonin lähetystön arkistojen karkotusasioita käsitteleviä mappoja. Karkotus edellytti palautusmaan passin myöntämistä karkotetta-

valle, minkä vuoksi Suomen viranomaisten oli identifioitava karkotettava henkilö ja todettava hänen kansalaisuutensa. Toimintaa raamitti ulkoasiainministeriön ohjeistus, mutta Atlantin takana työskennelleillä viranomaisilla oli myös omaa harkintavaltaa. Ulkoministeriön arkiston mapit sisältävät pääasiassa karkotettavan identifioimiseen liittyvää kirjeenvaihtoa ministeriön ja ulkomaanedustustojen sekä ministeriön ja muiden suomalaisviranomaisten välillä. Washingtonin lähetystön arkisto Kansallisarkiston Oulun toimipisteessä sisältää lähetystön kirjeenvaihtoa Yhdysvaltain maahanmuuttoviraston, ulkoasiainministeriön ja Pohjois-Amerikan suomalaisskonsulien välillä. Niihin on arkistoitu myös amerikkalaisviranomaisten passipyyntöjen liitteitä, lähinnä henkilötietolomakkeita ja kuulustelupöytäkirjoja. Tuen analyysiani Yhdysvaltain työministeriön alaisen maahanmuuttoviraston vuositapauksilla.

Aiemmin suomalaisten karkotuksia Pohjois-Amerikasta on tutkinut vain Auvo Kostiainen artikkelissaan ”Deported Finns” (2014). Artikkelin perustuu yllä mainittuihin ulkoministeriön mappeihin, joissa on tietoja 61:stä Yhdysvalloista Suomeen vuosina 1910–1970 karkotetusta henkilöstä. Hän toteaa muiden arkistojen todennäköisesti paljastavan lisää tapauksia.¹⁶ Käyttämäni Washingtonin lähetystön arkistoaineistot sisältävät kirjeenvaihtoa 244 karkotustapauksesta vuosilta 1919–1940.¹⁷ Ne siis avaavat karkotusten

11. Ks. esim. Harjula 1996, 134; Pietikäinen 2020, 168, 188–189.

12. Ian Robert Dowbiggin, ”Keeping This Young Country Sane”. C. K. Clarke, Immigration Restriction, and Canadian Psychiatry, 1890–1925. *Canadian Historical Review* 76:4 (1995), 598–627; Amy Fairchild, *Science at the Borders. Immigrant Medical Inspection and the Shaping of the Modern Industrial Labor Force*. Johns Hopkins University Press 2003; Baynton 2016.

13. Gemma Blok, ”Insane Emigrants” in Transit. Psychiatric Patient Files as a Source for the History of Return Migration, c. 1910. *Social History of Medicine* 28:4 (2015), 889–901; Janet Golden & John Duffy, ”Normal enough”. Paula Patton, intellectually disabled immigrant children, and the 1924 immigration act. *Journal of Social History* 3:53 (2020), 792–816; Angela McCarthy & Catharine Coleborne (toim.) *Migration, Ethnicity, and Mental Health. International Perspectives, 1840–2010*. Routledge 2012.

14. Suomalaisessa mielisairaudesta ja vammaisuuden tutkimuksessa on myös viime vuosina korostunut viranomaistoiminnan kohteiden oma kokemushistoria. Ks. esim. Katariina Parhi, *Sopeutumattomat. Psykopatian historia Suomessa*. Silta 2019; Petteri Pietikäinen, *Kipeät miehet. Hulluuden historia Suomessa*. Gaudeamus 2020.

15. Kansalaisuudesta neuvotteluna ks. Frederick Cooper, *Citizenship, Inequality, and Difference. Historical Perspectives*. Princeton University Press 2018, 10–12.

16. Auvo Kostiainen, *Deported Finns*. Teoksessa Auvo Kostiainen (toim.) *Finns in the United States. A History of Settlement, Dissent, and Integration*. Michigan State University Press 2014, 226–227. Lisäksi UM:n arkistosta (21 Va) löytyy tietoa 42 Kanadasta karkotetusta henkilöstä.

17. Suurin osa karkotuskirjeenvaihdosta arkistointiin sarjoihin ”muu kirjeenvaihto, Yhdysvaltain viranomaiset” sekä ”karkoitussasiat”, joista tämän artikkelin aineisto on pääasiassa koottu. Arkistointi oli Suomen Yhdysvaltain-lähetystössä 1920- ja 1930-luvulla verrattain epäjärjestelmällistä, ja karkotustapauksia koskevaa kirjeenvaihtoa löytyy kuitenkin muualtakin arkistosta, esimerkiksi kirjeenvaihdosta yksityishenkilöiden kanssa. Koko lähetystöarkistoa ei ole käyty läpi tätä artikkelia varten, joten mainittu karkotustapausten lukumäärä tulee nähdä suuntaa-antavana, ei täydellisenä. Ulko-

Suomalaisten poistamiset Yhdysvalloista 1925–1932				
Vuosi (1.7.–30.6.)	Karkotuksia (<i>deported</i>) Suomeen	Karkotuksia yhteensä	Käännytettyjä (<i>debarred</i>) suomalaisia	Käännytyksiä yhteensä
1924/1925	111	9 495	222	25 390
1925/1926	137	10 904	107	20 550
1926/1927	67	12 055	158	19 755
1927/1928	117	11 625	131	18 839
1928/1929	82	12 908	107	18 127
1929/1930	115	16 631	65	8 233
1930/1931	174	18 142	49	9 744
1931/1932	161	19 426	32	7 064
Yhteensä	964	111 186	871	127 702

■ Kuvio 1. Käännytettyjen luku kuvaa rodultaan/kansallisuudeltaan suomalaisiksi luokiteltujen määrää, karkotukset pitävät sisällään kaikki Suomeen tehdyt karkotukset. Luvut eivät sisällä niin sanottuja vapaaehtoisia poistamisia tai muiden kuin liittovaltion viranomaisten tekemiä karkotuksia. Lähde: U.S. Department of Labor, Bureau of Immigration, Annual Report of the Commissioner General of Immigration to the Secretary of Labor. Fiscal Year Ended June 30, 1925. Government Printing Office 1925 (ARCGI), 161; ARCGI 1926, 143; ARCGI 1927, 158; ARCGI 1928, 158; ARCGI 1929, 152; ARCGI 1930, 168; ARCGI 1931, 186; ARCGI 1932, 168.

mittakaavaa ja luonnetta aiempaa laajemmin. Niiden avulla on mahdollista tutkia myös suomalaisten siirtolaisten terveyshistoriaa uudesta näkökulmasta.¹⁸

Aloitan analysoimalla karkotusprosessin käytäntöjä, minkä jälkeen tarkastelen suomalaisviranomaisten yrityksiä kontrolloida Yhdysvalloista Suomeen tehtyjä karkotuksia 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa. Lopuksi käsittelen karkotettavien siirtolaisten ja heidän läheistensä toimituutta karkotustapauksissa.

Karkotusten käytäntö

Vuoden 1921 toimintakertomuksessaan Yhdysvaltain maahanmuuttovirasto harmitteli, ettei se ollut onnistunut purkamaan maailmansodan aikana kertynyttä mielisairaapotilaiden karkotussummaa. Karkotusmääräyksen saaneista noin 3 000 ulkomaalaisesta potilaasta se oli onnistunut karkottamaan vasta puolet. Näitä ja muita karkotuksia vaikeutti muun muassa niiden edellyttämä

kansainvälinen yhteistyö, kuten toimintakertomuksessa selostettiin:

[P]assit [karkotettaville] hankitaan sen valtion diplomaattisilta tai konsuliedustajilta, jonka kansalainen tai alamainen muukalainen satuu olemaan. Melkein jokaisessa tapauksessa nämä edustajat vaativat asiakirjatodisteita muukalaisen kansalaisuudesta ennen passin myöntämistä. Aivan liian usein muukalainen on hukannut kansalaisuudesta todistavat asiakirjansa, mikä pakottaa aloittamaan kirjeenvaihdon [...] kyseisen valtion kanssa todisteiden saamiseksi. Kaikki tämä vaatii valtavasti työtä ja tulokset ovat usein epävarmoja.¹⁹

Tilannetta sekoittivat Euroopan poliittisella kartalla tapahtuneet muutokset uusine valtioineen ja valtionrajoineen. Suomen kesällä 1919 perustettu Washingtonin lähetystö oli yksi uusista ulkomaisista edustustoista, joiden kanssa Yhdysvaltain

maanedustustojen epäyhtenäisistä arkistointikäytännöistä, ks. Jukka Nevakivi, *Ulkoasiainhallinnon historia 1918–1956*. Ulkoasiainministeriö 1988, 121.

18. Varpu Lindström, *Defiant Sisters. A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada*. Multicultural History Society of Ontario 1988, 40–60; Reino Kero, *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan*. Siirtolaisuusinstituutti 1996, 194–197.

19. U.S. Department of Labor, *Annual Report of the Commissioner-General of Immigration to the Secretary of Labor. Fiscal Year Ended 30 June 1921*, 15 (tästedes ARCGI). Passijärjestelmästä, ks. John Torpey, *The Invention of the Passport. Surveillance, Citizenship, and the State*. Cambridge University Press 2000.

maahanmuuttovirasto joutui karkotettavien vastaanotosta neuvottelemaan. Yhdysvalloissa asui vuonna 1920 noin 150 000 Suomessa syntyntä henkilöä, joista vain 40 prosenttia oli saanut Yhdysvaltain kansalaisuuden.²⁰ Suomen tuoreen itsenäistymisen ja kansainvälisen passijärjestelmän vakiintumattomuuden vuoksi harvalla heistä oli Suomen passia, joten karkotusmääräyksen saaneelle suomalaiselle se oli hankittava Suomen viranomaisilta. Pyyntö lisäntyivät vuoden 1924 maahanmuuttolain säätämisen jälkeen. Kyseinen laki asetti Yhdysvaltain siirtolaisuudelle ensi kertaa pysyvän numeerisen katon ja määritteli Euroopan maille siirtolaiskiintiöt, jotka syrjivät itä- ja eteläeurooppalaisia, myös suomalaisia. Suomen kiintiö oli vain 471 siirtolaista vuodessa, kun se esimerkiksi Ruotsin kohdalla oli 9 561 ja Norjan 6 452.²¹ Suomalainen "laiton" siirtolaisuus Yhdysvaltoihin lisääntyikin merkittävästi, kuten myös karkotukset Suomeen. Yhdysvallat karkotti Suomeen vuosina 1924–1927 keskimäärin noin 90 henkilöä, vuosina 1928–1932 noin 130. Sen sijaan Yhdysvaltain satamista käännetytjen (*debarred*) suomalaisten määrä laski, mikä johtui siirtolaisuuden yleisestä vähenemisestä sekä terveystarkastusten siirtymisestä Euroopan puolelle (ks. Kuvio 1).

Maahanmuuttoviraston passipyynnöt saapuivat Suomen Washingtonin lähetystöön viraston johtajan allekirjoittamina. Kirjeen muoto oli kaavamainen. Virasto totesi antaneensa karkotusmääräyksen henkilölle, jonka virasto uskoi kuulustelujensa perusteella olevan "Suomessa syntynyt tai Suomen kansalainen" (*native or citizen of Finland*). Karkotusperusteet mainittiin lyhyesti. Vuosina 1919–1940 lähetystössä käsitellyissä karkotustapauksissa yleisimmät karkotussyynä olivat luvaton maahantulo (75 prosenttia), todennäköisyys tulla yleiseksi rasitteeksi (*likely to become a public charge*) (30 prosenttia), rikos

(16 prosenttia) sekä sairaus tai vamma (viisi prosenttia). Monen kohdalla karkotusperusteita oli enemmän kuin yksi. Muodollinen karkotusperuste ei aina kertonut karkotuksen tosiasiallisista syistä. Mielisairaalapotilaan karkotusperuste saattoi olla esimerkiksi luvaton maahantulo, yleinen rasitteisuus tai "mielenvikaisuuskohtaus" (*attack of insanity*) ennen maahantuloa. Viranomaiset käyttivät perustetta, jonka he näkivät varminnakaan karkotuksen onnistumisen.²²

Suomen lähetystö yleensä kieltäytyi hyväksymästä amerikkalaisviranomaisten toimittamia asiakirjoja todisteeksi karkotettavan Suomen kansalaisuudesta. Sen sijaan se pyysi Yhdysvaltain maahanmuuttovirastoa täyttämään karkotettavalla lähetystön suomalaisen passihakemuskokkeeseen sekä hankkimaan kahden luotettavan henkilön todistuksen karkotettavan suomalaisuudesta. Epäselvissä tapauksissa lähetystö konsultoi ulkoasiainministeriötä, joka selvitti henkilötietoja Suomessa muun muassa kirkonkirjojen ja valokuvatunnistuksen avulla.²³ Lisäselvitykset pitkittivät karkotusprosessia vähintään viikkoja, usein kuukausiakin, mutta yleensä passi lopulta myönnettiin. Washingtonin lähetystön vuosina 1929–1933 käsittelemistä 137 karkotustapauksesta se kieltäytyi passinmyönnöstä vain neljässä.²⁴

Suomalaisviranomaisten passinmyönnölle asettamissa kriteereissä ei ollut kyse vain "todellisen" henkilöllisyyden varmistamisesta ja kansalaisuusstatuksen todentamisesta. Niillä luotiin myös kuvaa Suomesta suvereenina, sivistyneenä ja modernina valtiona, joka kykeni identifioimaan kansalaisensa ja valvomaan heidän liikkuvuuttaan. Adam McKeown on todennut, että kyky tuottaa standardisoituja, henkilöidentiteettiä todistavia asiakirjoja on kansallisvaltioille keskeinen tapa saada tunnustusta omalle suvereniteetilleen ja kuulumiselleen sivistyneeseen maailmaan.²⁵ Kun Yhdysvaltain maahanmuutto-

20. *Abstract of the Fourteenth Census of the United States 1920*. Government Printing Office 1923, 299, 338.

21. *ARCGI 1924*, 25–26.

22. Washingtonin lähetystön arkiston asiakirjaryhmissä Fb ("Suomalaisten karkotukset", 1929–1940) ja Fbe ("Kirjeenvaihto Yhdysvaltain viranomaisten kanssa", 1919–1928) löytyy tietoa 223 karkotustapauksesta, joissa mainitaan karkotuksen syy. Ks. myös Kostainen 2014, 277–278.

23. Valokuvatunnistuksesta ks. esim. kirkkoherra Uuno Sainio UM:lle 19.1.1928. UMA 21Va, E.

24. Washingtonin lähetystö (WL) Bureau of Immigrationille (BI) 8.5.1930. Kansallisarkiston Oulun toimipiste, ulkoasiainministeriön Washingtonin lähetystön arkisto (KAO-W), fr:1, 1929; WL BI:lle 25.11.1931. KAO-W, fr:2, 1931-3; WL BI:lle 26.11.1932. KAO-W, fr:3, 1932-1; WL BI:lle 31.7.1933. KAO-W, fr:3, 1933.

25. Adam McKeown, *Melancholy Order. Asian Migration and the Globalization of Borders*. Columbia University Press 2008, 1–3.

virasto vastaanotti, täyttää ja palautti suomalaisen passinanomuslomakkeen, teki se käytännöllään Suomesta Yhdysvaltain kanssa muodollisen vastavuoroiseen kanssakäyntiin kykenevän valtiotoimijan.

Suomalaisten kuuluminen sivistyneeseen läntiseen kulttuuripiiriin ei ollut itsestään selvää ajan Yhdysvalloissa. Rotuteorioissa suomalaiset yhdistettiin usein mongolirotuun, mikä vaivasi monia suomalaisia Yhdysvalloissa.²⁶ Vuonna 1930 lähettiläs Åström esimerkiksi harmitteli saaneensa kuulla eräältä amerikkalaiselta, ”että koko tieteellinen maailma Amerikassa on vakuutettu ja kaikissa Amerikan yliopistoissa opetetaan, että suomalaiset ovat mongolialaista alkuperää.”²⁷ Epäselvyydet suomalaisten rodusta johtivat myös suomalaisten henkisen kyvykkyyden kyseenalaistamiseen, sillä rodulla ja kansallisuudella nähtiin yhteys psyykkiseen terveyteen ja älyllisiin kykyihin. Esimerkiksi aasialaisten sekä itä- ja eteläeurooppalaisten maahantulon rajoittamisen toivottiin suojelevan amerikkalaisten mentaalista ja fyysistä terveyttä.²⁸ Kongressin maahanmuuttopoliittisen komitean teettämät selvitykset mielisairaaloiden ja vankiloiden ulkomaalaisasukeista, joita käytettiin 1920-luvun rasistisen rajoituspolitiikan oikeuttamiseen, esittivät myös suomalaiset alttiina mielisairauksille, alkoholismille, rikollisuudelle ja muille rappeutuneisuutta osoittaville ominaisuuksille.²⁹

Pyrkimys irtautua mielisairauksiin liittyneestä alemmuuden leimasta näkyy toisinaan suomalaisviranomaisten kommunikaatiossa ”mielenvikaisiksi” kategorisoitujen siirtolaisten kanssa. Vuonna 1929 Suomen New Yorkin pääkonsulinvirasto sai useita kirjeitä washingtonilaismielisairaalassa hoidetulta suomalaispotilaalta, joka tiedusteli karkotustapauksensa etenemistä.

Konsuli ei vastannut tiedusteluihin, ”kun hänen kirjeistään selvästi ilmenee, että hän on yhä mielisairas”.³⁰ Käsitellessään toisen mielisairaala-potilaan karkotusta vuonna 1938, lähetystövirka-lijä poikkesi normaaliprotokollasta, eikä lähettänyt naiselle suomalaista passilomaketta, ”[k]oska on luultavaa, ettei mielisairaalta karkoitettavalta voi saada asiallisia tietoja”. Lähetystösihteeri toimitti ulkoasiainministeriöön amerikkalaisviranomaisten naisesta ottaman valokuvan, josta naiset läheiset Suomessa hänet tunnistivat.³¹

Suomen ulkoasiainministeriön keski- ja yläluokkaiset viranomaiset epäilemättä tunsivat ajan keskustelua eugeniikasta, mistä kiinnostavan esimerkin tarjoaa Suomen Washingtonin lähettiläänä vuosina 1921–1934 palvellut Leonard Åström. Åström oli entinen toimittaja, laillisuusaktivisti ja kauppaopisto-opettaja, joka nousi Yhdysvaltain lähettilääksi ulkoasiainministeriön kauppapoliittisen osaston päällikön paikalta.³² Åströmin yhteiskuntapoliittisesta ajattelusta antaa kuvan hänen vuonna 1918 kirjoittamansa teos *Valtiollisia seikkailijoita: Psykopatologista ja yhteiskuntasielutieteellistä valaisua punakaarti-liikkeestä*, jossa toimittajana sisällissodan todistanut Åström analysoi punakapinaa psykiatrisin käsittein muun muassa ”siveellisenä vähämielisyytenä”, ”poliittisena vainoharhaisuutena” ja ”joukkohulluutena”. Teos viittasi moniin ajan kriminaali- ja sosiaalipsykologian auktoriteetteihin, ja osoitti Åströmin olleen perehtynyt 1900-luvun alun keskusteluihin eugeniikasta ja sen sosiaalipoliittisista sovellutuksista.³³

Åströmin kiinnostus psykiatrian yhteiskunnalliseen soveltamiseen näyttää jatkuneen Yhdysvalloissa, sillä hän osallistui toukokuussa 1930 Washingtonissa järjestettyyn ensimmäiseen mentaalihygienian kansainväliseen konferens-

26. Peter Kivisto & Johanna Leinonen, Representing Race. Ongoing Uncertainties about Finnish American Racial Identity. *Journal of American Ethnic History* 31:1 (2011), 11–33.

27. Lähettiläs Leonard Åström John Wuoriselle 27.6.1930. KAO-W, fbc:8, IV-1.

28. Baynton 2016, 25–29.

29. *Europe as an Emigrant-Exporting Continent and the United States as an Immigrant-Receiving Nation. Hearings before the Committee on Immigration and Naturalization*. Government Printing Office 1924, 1314. Suomalaisiirtolaisten älyllistä vajavaisuutta todistelleista ja siirtolaisuuspolitiikkasuosituksia esittäneestä aikalaistutkimuksesta ks. myös Gilbert L. Brown, Intelligence as Related to Nationality. *Journal of Educational Research* 5:4 (1922), 324–327. Ks. Baynton 2016, 25–29, 64.

30. Suomen New Yorkin pääkonsulinvirasto WL:lle 18.7.1930. KAO-W, fbg:10, VIII 67.

31. Lähetystösihteeri Sigurd von Numers UM:lle 14.4.1938. KAO-W, fr:4, P.

32. Ministeri A.L. Åström kuollut, *Helsingin Sanomat* 17.5.1939; Nevakivi 1988, 73–74.

33. L. Åström, *Valtiollisia seikkailijoita. Psykopatologista ja yhteiskuntasielutieteellistä valaisua punakaarti-liikkeestä*. Kirja 1918. Ks. myös Juha Siltala, *Sisällissodan psykohistoriaa*. Otava 2009, 174, 177; Pietikäinen 2020, 155.

siin.³⁴ Kun Åströmin luotsaamaan lähetystöön alkoi 1920-luvun lopulla saapua yhä enemmän passipyöntöjä henkilöille, joita pyyntökirjeet kuvasivat yhteiskuntaa eri tavoin kuormittaviksi, rappeuttaviksi ja vaarantaviksi muukalaisiksi, eugeenista keskustelua hyvin tuntenut lähettiläs piti tilannetta ymmärrettävästi hälyttävänä.

”Suomelle vahingollisten” karkotusten ehkäisy

Yhdysvaltain maahanmuuttoviraston tekemät karkotukset lisääntyivät merkittävästi 1920-luvun loppua kohti. Suuren lamakauden myötä maahanmuuttovirasto ryhtyi käyttämään karkotuksia entistä aggressiivisemmin työ- ja sosiaalipoliittisena välineenä, pyrkien työttömien ulkomaalaisten massakarkotuksin turvaamaan amerikkalaisia työpaikkoja ja vähentämään sosiaalipalveluiden kuormitusta.³⁵ Karkotusten lisääntymisestä huolestunut lähettiläs Åström ilmoitti Suomen

■ Kuva 1. Yhdysvaltain terveystarvaston tarkastajat koettivat etsiä maahan saapuvista siirtolaisista fyysisiä ja psyykkisiä vajavaisuuksia Ellis Islandilla vuonna 1923. Vuodesta 1924 lähtien siirtolaisten terveystarkastuksia siirrettiin lähtömaihin, ja amerikkalaisviranomaiset keskittyivät karkottamaan maassa jo olleita ”laittomia muukalaisia” muun muassa mielisairaaloista ja vankiloista. Lähde: The National Archives (Washington D.C.), U.S. Public Health Service Historical Photograph File.

Duluthin konsuli Aaro Jalkaselle lokakuussa 1927 lähetystön ryhtyneen ”toimenpiteisiin selvittääkseen kysymystä näiden Suomelle vahingollisten karkoitusten ehkäisemisen tai rajoittamisen mahdollisuuksista”.³⁶ Jalkanen lähetti vastauksena selostuksen seitsemästä käsittelemästään karkotusasiasta, joissa ”karkotettavaksi määrätty todennäköisesti olisi joutunut tahi joutuisi yhteiskunnan rasitukseksi Suomessa”.³⁷

34. Åström Dr. William A. Whittlelle 19.3.1930. KAO-W, fbg:10, 1930. Konferenssiin osallistui myös suomalaisdelegaatio, jonka Åström tapasi. Mentaalihygieenisestä liikkeestä sotienvälisessä Suomessa, ks. Pietikäinen 2020, 192–193.

35. Goodman 2020, 39–46.

36. Åström konsuli Aaro Jalkaselle 21.10.1927. Kansallisarkiston Oulun toimipiste, ulkoasiainministeriön Duluthin konsulinviraston arkisto (KAO-D), fb:7, karkotukset.

37. Jalkanen Åströmille 26.10.1927. KAO-D, fb:7, karkotukset.

Konsuli Jalkanen oli huolissaan tilanteesta, kuten hän ulkoasiainministeriölle kirjoitti:

[U]seat viimeaikaiset yritykset osoittavat Yhdysvaltain siirtolaisviranomaisten tahtovan milloin milläkin syyllä lähettää täältä pois henkilöitä, jotka ovat täällä menettäneet työkykynsä tahi täällä turmeltuneet.³⁸

Hänen mukaansa oli ”odotettavissa lukuisia täällä rappiolle joutuneiden ja hyödyllisyytensä menettäneiden siirtolaisten karkoituksia Suomeen Suomen elätettäväksi”.³⁹ Åströmin ja Jalkasen karkotettavista käyttämä kieli lainasi amerikkalaisviranomaisten käsitteistöä, mutta se heijasteli myös suomalaista aikalaiskeskustelua yhteiskuntaan sopeutumattomista ryhmistä, kuten irtolaisista, rikollisista, mielisairaista ja vammaisista. Työkyvyttömiä ihmisten – ja heidän liikkuvuutensa – patologisointi, joka oli osa maailmansotien välisten vuosien suomalaista sosiaalipoliittista keskustelua, sävytti myös Yhdysvalloissa toimineiden suomalaisviranomaisten suhtautumista uhkaavasti lisääntyneisiin karkoituksiin.⁴⁰

Suomalaisviranomaisten turhautuneisuus yhdysvaltalaisviranomaisten lisääntyvään mieltävaltauuteen tuli esiin viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa. Esimerkiksi keväällä 1927 lähetystöön saapui passipyyntö miehelle, joka oli muuttanut Suomesta Yhdysvaltoihin vuonna 1906, loukannut jalkansa työonnettomuudessa ja elänyt sen jälkeen kiertolaisena. Maahanmuuttoviranomaiset pidättivät miehen arizonalaisessa rajakaupungissa tämän palatessa lyhyeltä käynniltä Meksikon puolelta rajaa. Miehen katsottiin kuuluvan useaan luokkaan, joiden maahantulo oli kielletty: hänellä ei ollut viisumia, hän oli kerjääjä, todennäköinen yleinen rasite ja fyysisesti vajavainen. Suomen edustuston lähetystösih-

teeri ei kätkenyt turhautumistaan passipyyntöön vastatessaan: ”[karkotettava] päästettiin tähän maahan laillisesti vuonna 1906, ja [...] hän on tullut fyysisesti vajavaiseksi työskennellessään tässä maassa. Hänen viiden minuutin käyntiään Meksikossa ei reiluuden nimissä voi pitää poistumisena tästä maasta.” Miehelle kuitenkin myönnettiin passi.⁴¹

Suomalaisviranomaisten oli vaikeaa vaikuttaa amerikkalaislainsäädäntöön, mutta Suomen omaa kansalaisuuslakia pidettiin potentiaalisena välineenä amerikkalaisten karkotusinnon hillinnässä. Vuoden 1925 valtiopäivät oli ottanut käsittelyyn uuden lain Suomen kansalaisuuden menettämisestä, jonka tarkoituksena oli päivittää Suomen laki ”sivistysmaiden” tasolle esimerkiksi laajentamalla ulkomaisen miehen kanssa avioituneen suomalaisnaisen oikeutta säilyttää Suomen kansalaisuutensa. Laki hyväksyttiin kesällä 1927 ja se tuli voimaan vuoden 1928 alussa.⁴²

Konsuli Jalkanen kritisoi kansalaisuuslakia siitä, ettei se määrännyt ulkomailla määrääjän asunutta suomalaista menettämään kansalaisuuttaan. Tällainen pykälä, joka esimerkiksi Ruotsin kansalaisuuslaissa oli ollut, olisi laajentanut vahingollisen paluumuuton kontrollimahdollisuuksia. ”Siten voitaisiin estää, etteivät Yhdysvallat työntäisi takaisin Suomeen kaiken hyödyllisyytensä menettäneitä, jotka eivät sinne itsekään halua”, Jalkanen perusteli ulkoasiainministeriölle. ”Muut 10 vuotta poisolleet voitaisiin laskea kotimaahan esim. kansallisuustodistuksella ja määrätä, että lyhyempikin oleskelu kotimaassa riittäisi palauttamaan heille kansalaisoikeutensa.”⁴³ Myös lähettiläs Åström kannatti tällaista lisäystä kansalaisuuslakiin. Ulkoasiainministeriö kuitenkin totesi hallituksen jo pohtineen kansalaisuuden menetystä ulkomailla, todeten sen heikentävän ulkomailla asuvien suomalaisten siteitä kotimaahansa.⁴⁴ Konsuli Jalkanen ehdotti

38. Jalkanen UM:lle 11.10.1927. UMA 21Va, S.

39. *Ibid.*

40. Irtolaisuuden, kaupungistumisen ja maansisäisen siirtolaisuuden patologisoinnista Suomessa, ks. Harjula 1996, 134; Pietikäinen 2020, 168, 188–189.

41. Kuulustelupöytäkirjat 17.2.1927 & 23.2.1927, liitteenä acting commissioner general of immigration G. E. Tolman (BI) WL:lle 24.3.1927; Kivikoski Tolmanille 28.3.1927; Commissioner general of immigration Harry Hull (BI) WL:lle 12.5.1927. KAO-W fbe:3, 1927, asia 17.

42. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen kansalaisuuden menettämisestä 30.10.1925, nro. 84. *Valtiopäivät 1925 asiakirjat. Toinen ja kolmas osa*. Valtioneuvoston kirjapaino 1926; Laki Suomen kansalaisuuden menettämisestä, 28.3.1927, esitys nro. 84 (1925 vp.). *Valtiopäivät 1926 asiakirjat. Kolmas osa, I, II*. Valtioneuvoston kirjapaino 1927.

43. Jalkanen UM:lle 10.11.1927. UMA 21Va, S.

44. Åström UM:lle 28.3.1928. UMA 21Va, Ulkomailla.

ministeriölle myös Suomen köyhäinhuoltolakiin sisältyvien liikkumisrajoitusten ulottamista ulkomaille, jolloin konsuli voisi kieltää passin esimerkiksi Yhdysvalloissa köyhäinapua saavalta. Tällaista suomalaisen lain ”kansainväliselle alalle” ulottamista Åström piti kuitenkin epärealistisena, eikä ulkoasiainministeriökään ideaa tukenut.⁴⁵

Vaikka ulkomaille muuttaneiden suomalaisten kansalaisuutta ei voinut helposti katsoa menetetyn, kansalaisuuden laillinen määritelmä ei aina vastannut kulttuurista kansalaisuuskäsitystä.⁴⁶ Kuvaava esimerkki tästä on Sofia L:n tapaus. Kainuulainen nainen oli Michiganiin muutettuun avioitunut Yhdysvalloissa syntyneen miehen kanssa ja saanut kaksi lasta. Vuonna 1927 perheen kotipiirikunta julisti miehen vajaavaltaiseksi ja kykenemättömäksi perheensä elättämiseen. Vaimo lapsineen joutui piirikunnan köyhäintaloon. Piirikunta koetti nyt saada ”temperamenttisen” ja työkyvyttömän naisen poistettua maasta köyhäinhuoltoa kuormittamasta. Konsuli Jalkanen ilmoitti maahanmuuttovirastolle, että nainen oli ulkomaalaisen miehen kanssa avioituessaan menettänyt Suomen kansalaisuuden. Jalkanen jätti kertomatta virastolle, piirikunnalle ja naiselle itselleen Suomen muuttumassa olleesta kansalaisuuslaista, jonka nojalla nainen voisi saada takaisin kansalaisuutensa ja siten passin Suomeen. Ulkoasiainministeriö selvitti naisen Kajaanissa asuvalta isältä ja Kajaanin kaupungilta näiden suhtautumista naisen paluuseen. Isä kieltäytyi vanhuutensa ja tyttärensä ominaisuuksien vuoksi: ”jos tyttäreni [Sofia] olisi täysi normaali niin voisin puolestani hänen elatuksensa myöntää.”⁴⁷ Kajaanin köyhäinhoitohallitus vastusti ”Amerikan kansalaisen” lähettämistä kaupungin ”rasitukseksi”,⁴⁸ eikä sosiaaliministeriökään pitänyt naisen paluuta ”suotavana”, sillä se pelkäsi hänen ”sairautensa takia [tulevan] täällä todennäköisesti joutumaan köyhäinhuoltoviranomaisten huostaan.”⁴⁹ Ulkoasiainministeriö ohjeisti Jalkasta helmikuussa 1928 ”kaikin tavoin” estämään Sofia L:n paluun, vaikka tiedosti

uoden alussa muuttuneen kansalaisuuslain tehneen naisesta oikeutetun Suomen kansalaisuuteen.⁵⁰

Sofia L:n tapaus tuo esiin, etteivät kansalaisuuslain kirjain ja käytäntö aina seuranneet toisiaan. Kulttuuriset ymmärrykset kansalaisuuden sidonnaisuudesta sukupuoleen, luokkaan, terveyteen ja kyvykkyyteen jäsensivät lakien käytäntöön soveltamista. Köyhäinapua saavan psykisesti epänormaalina pidetyn naisen oikeus kansalaisuuteen oli erityisen helppoa kiistää, kuten niin michiganilaisen piirikunnan, konsuli Jalkanen, ulkoasiain- ja sosiaaliministeriön kuin Kajaanin köyhäinhuollonkin toiminta Sofia L:n tapauksessa osoittaa.

Tapaus kertoo myös siitä, että konsulilla oli usein enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa siirtolaisten karkotustapauksien kulkuun kuin kaukana siirtolaiskeskuksista sijaitsevalla Washingtonin lähetystöllä. Passinmyöntöoikeus antoi konsulille rajallista valtaa viranomaisiin nähden, minkä lisäksi hänellä oli käytettävissään paikallisia verkostoja esimerkiksi oikeusavun järjestämiseksi. Varatuomari Aaro Jalkanen aloitti ulkoasiainministeriön palkkaamana konsulina Duluthissa vuonna 1924, mutta oli asunut Yhdysvalloissa jo vuosina 1899–1903 ja uudelleen vuodesta 1914 lähtien.⁵¹ Englannintaitoisena, oikeusoppineena sekä Yhdysvaltain yhteiskuntaa ja amerikkansuomalaisia verkostoja tunteneena Jalkasella oli paljon hyödyllistä pääomaa amerikkalaisviranomaisten kanssa käydyissä neuvotteluissa. Amerikkansuomalaisista verkostoista oli hyötyä esimerkiksi vuonna 1925, jolloin Jalkanen pyysi suomalaistaustaista republikaanikongressiedustaja Oscar Larsonia kirjoittamaan puoluetoverilleen, työministeri John Davisille nuoren suomalaisnaisen karkotustapauksesta. Naista syytettiin prostituutiosta, ja Jalkanen mukaan oli ”peljättävissä”, että nainen olisi Suomessa joutunut ”sairaaloiden ja vankiloiden asukkaana yhteiskunnan rasitukseksi”. Larsonin vetoamus kuitenkin toimi, ja työministeri perui karkotuksen.⁵²

45. Jalkanen Åströmille 7.3.1928, liitteenä Åström UM:lle 28.3.1928. UMA 21v, Ulkomailla.

46. Leppälä 2014, 146.

47. Tauno L. ”konsuli wirastolle Amerikassa” 12.1.1928, liitteenä K. A. Lohi UM:lle 2.2.1928, UMA 21Va, L.

48. Kajaanin köyhäinhuoltolautakunta UM:lle 20.1.1928, UMA 21Va, L.

49. Lohi UM:lle 2.2.1928, UMA 21Va, L.

50. UM Jalkaselle 2.2.1928; Jalkanen UM:lle 27.2.1928, UMA 21Va, L.

51. Lähetystöneuvos A. J. Jalkanen kuollut, *Uusi Suomi*, 17.4.1960.

52. Jalkanen UM:lle 27.3.1925, UMA 21Va, L.; Jalkanen Åströmille 26.10.1927, KAO-D, fb:7, karkotukset.

Konsuli Jalkasen toimintaa, kuten koko Suomen ulkomaanedustusta, ohjasi tiukan taloudenpidon ja säästäväisyyden periaate.⁵³ Jalkanen korosti lähettiläs Åströmille hoitaneensa karkotusasiatkin niin ”ettei niistä syntyisi kustannuksia Suomen valtiolle”⁵⁴ Jalkanen kustansi konsulaatin varoista vain yhden karkotettavan oikeusavun, mutta perusteli tätäkin päätöstä valtion varojen säästämiseksi. Kuopiosta vuonna 1913 muuttanut mies, jonka oikeusavun konsulinvirasto maksoi, oli Jalkasen mukaan ”tunnettu kovaksi juopoksi” ja ”sangen vaaralliseksi tappelupukariksi”, joka oli Kanadassa käydessään tullut kupan ”saastuttamaksi”. Kanadan-vierailu oli antanut amerikkalaisviranomaisille verukkeen määrätä hänet karkotettavaksi luvattomasta maahanmuutosta ja kupan sairastamisesta maahantulohetkellä. Jalkasen palkkaama oikeusavustaja haastoi viranomaismenettelyn perustuslainvastaisena. Liittovaltion piirituomari mitätöi karkotuksen. Konsuli totesi oikeusapuun kuluneiden 115 dollarin kertyvän Suomelle takaisin moninkertaisesti kuopiolaismiehen paluun estämisellä:

[Karkotettava] olisi varmasti Suomessa joutunut viettämään suurimman osan ajastaan joko vankilassa tai kuppatautinsa tähden sairaalassa ja kaikesta päätellen lopuksi mielenvikaisten sairaalassa ja siten aiheuttanut Suomelle paljon suurempia kustannuksia kuin mitä hänen puolustuksensa tuli maksamaan.⁵⁵

Passeja myöntävänä viranomaisena konsulilla oli mahdollisuus asiakirjaprosessia viivytämällä hankaloittaa epämieluisiksi katsomiaan karkotuksia. Jalkanen raportoi lokakuussa 1927 tapauksesta, jossa pahoinpitelystä tuomittua suomalaismiestä esitettiin karkotettavaksi. Mies oli lisäksi vammautunut ja siten Jalkasen mukaan todennäköinen rasite Suomelle, mikäli hänet palautettaisiin:

[Karkotettava] on täällä menettänyt toisen jalkansa, [ja] on todennäköisesti kykenemätön elättämään itsensä ja joutuisi tuon kykenemättömyytensä ja epäsäännöllisen elämänsä tähden yhteiskunnan rasitukseksi Suomessa.⁵⁶

Jalkanen siirsi miehen henkilöllisyyden selvityksen ulkoasiainministeriölle viivyttyäkseen karkotuksen toimeenpanoa tapauksen oikeuskäsittelyn ajaksi. Mies voitti juttunsa ja vältti karkotuksen.

Tietyissä tapauksissa konsulit koettivat estää karkotuksia vetoamalla liittovaltion maahanmuuttolakiin paikallisviranomaisten mielivaltaa vastaan. Maahanmuuttopolitiikka oli siirtynyt Yhdysvalloissa osavaltioilta liittovaltiolle 1800-luvun lopulla, mutta monet kaupungit, piirikunnat ja osavaltiot jatkoivat omaa epävirallista ulkomaalaispolitiikkaansa. Kuten aiemmin kuvatussa Sofia L:n tapauksessa, piirikuntien köyhäinhuoltoviranomaiset esimerkiksi kieltäytyivät ulkomaalaisen avustamisesta tai tarjoutuivat maksamaan tämän paluun kotimaahansa.⁵⁷ Lähetystön tai konsulien tietoon epämuodolliset karkotukset tulivat usein kiertoteitse. Helmikuussa 1930 lähettiläs Åström sai kirjeen lappeenrantalaiselta lakimieheltä, jonka asiakas oli saanut karjalaiseen kotikyläänsä kirjeen Massachusettsin osavaltion mielisairausrastolta (*Department of Mental Health*). Kirje totesi vastaanottajien sisaren olevan hoidettavana bostonilaisessa mielisairaalassa, kertoi potilaan voineen ”viime aikoina henkisesti huonosti” ja ”haluavan palata Suomeen”. Paluu kuitenkin edellytti perheenjäsenen maksavan hänen paluumatkansa osavaltiovirastolle.⁵⁸ Massachusettsilla oli ollut Yhdysvaltain osavaltioista kehittynein karkotusjärjestelmä 1800-luvulla. Osavaltio karkotti 1830- ja 1880-lukujen välillä noin 50 000 köyhäinavun varaan tai mielisairaalaan joutunutta ulkomaalaista.⁵⁹

Massachusetts jatkoi ulkomaalaispolitiikkaansa 1900-luvulle epämuodollisemmissa puitteissa.

53. Nevakivi 1988, 93.

54. Jalkanen L. Åströmille 26.10.1927, KAO-D, fb:7, karkotukset.

55. Jalkanen UM:lle 4.4.1927, UMA 21Va, H.

56. Jalkanen UM:lle 8.10.1927; 7.12.1927; 16.12.1927, UMA 21Va, K.

57. Goodman 2020, 11–20.

58. Charles Thompson H. H.:lle 18.11.1929, liitteenä Einar Salmi Åströmille 3.2.1930. KAO-W, fbg:10, VIII 26.

59. Hirota 2017, 2–3.

Osavaltion mielisairausvirastossa toimi karkotettavia potilaita etsivä osasto, joka vuosina 1898–1929 poisti ulkomaille tai muihin osavaltioihin liki neljätuhatta potilasta.⁶⁰ Osaston karjalaiskylään lähettämä kirje oli osa tätä epämuodollista karkotustoimintaa. Bostonilaisnaisen tapaus kuitenkin päättyi Yhdysvaltain suomalaisviranomaisten tietoon. Suomen New Yorkin pääkonsulinvirasto vastusti passinmyöntöä, sillä se piti tapausta epämuodollisena karkotuksena. Bostonilaispotilas oli konsulin mukaan oikeutettu Massachusettsissa köyhänapuun. Koska häntä ei voinut karkottaa virallisin perustein, osavaltion terveystoimikunta koettivat vapautua elatusvelvollisuudestaan maksuhaluisten Suomen-sukulaisten avulla. Pääkonsulinvirasto ilmoitti Washingtoniin, että ”niinkuin aikaisemmissa samanlaisissa tapauksissa”, se tulisi ”vaatimaan, että tšekäläiset viranomaiset kustantavat [naisen] matkan Suomeen.”⁶¹

Lähetystön kirjeenvaihto ei kerro, palasiko bostonilaispotilas sisartensa luo Karjalaan. Se tuo kuitenkin hyvin esiin, kuinka vaikeaa Yhdysvaltain suomalaisviranomaisille oli ”ehkäistä ja rajoittaa” Suomelle vahingollisina pidettyjä karkotuksia, kuten lähettiläs Åström oli toivonut. Suomalaisilla oli vähän vaikutusvaltaa Yhdysvaltain itsevaltaisena pidettyyn maahanmuuttovirastoon, mutta vaikuttamisen tekivät vaikeaksi myös monet karkotusprosesseihin osallistuneet ei-valtiolliset toimijat. Transatlanttisten laivayhtiöiden ja Euroopan siirtolaissatamakaupunkien viranomaisten linjaukset olivat suomalaisviranomaisten vaikutusvallan ulottumattomissa. Esimerkiksi joulukuussa 1926 ulkoasiainministeriön oli mukauduttava Oslon poliisin ja Den Norske Amerikalijne -laivayhtiön päätökseen, etteivät ne enää vastanneet Amerikasta mielisairaina karkotettujen siirtolaisten kustannuksista.⁶²

Bostonilaisnaisen tapauksessa keskeinen rooli oli paitsi Massachusettsin osavaltioviranomaisilla myös naisen kahdella sisarella jotka ryhtyivät

päättäväisesti organisoimaan sisarensa paluuta Suomeen. Vaikka Massachusettsista karjalaiskylään saapunut lyhyt viranomaiskirje ei sitä vaatinut, sisaret laativat kirkkoherranviraston ja asianajajan todistaman sitoumuksen, jossa he menivät ”täyteen omavelkaiseen takaukseen” sisarestaan. He vakuuttivat huolehtivansa, ”että hänet päästetään tulemaan Suomeen, jonne päästyään me hommaamme tulosatamaan vastaanottajan, joka kuljettaa hänet synnyinpitäjäänsä”. Lisäksi he takasivat, että sisar ”tulee koko loppuikänsä täällä Suomessa hoidettua[,] tuottamatta huolehtimiskustannuksia ollenkaan Yhdysvalloille tai kenellekään muulle”. Englanniksi käännetyn kirjeen he lähettivät asianajajatoimiston kautta Suomen Washingtonin lähetystöön, mistä se välitettiin bostonilaisairaalaan.⁶³ Karkotustapausten keskiössä olleet siirtolaiset ja heidän Yhdysvalloissa, Kanadassa, Suomessa ja muualla maailmassa asuvat läheisensä eivät olleetkaan toiminnan passiivisia kohteita, vaan toimijoita omine intresseineen.

”Särkevät toisen kotin vievät miehen”

Janet Golden ja John Duffy ovat erästä 1920-luvun karkotustapausta tutkiessaan tuoneet esiin, miten karkotettavaksi määrätyn lapsen perhe ei hyväksynyt lapsestaan tuotettua lääketieteellistä tietoa, jolla ”älyllisesti vajavaisen” lapsen karkotusta perusteltiin. Perhe haastoi onnistuneesti viranomaisluokitteluja ja käytti luovasti rajallisia resurssejaan, muun muassa siirtolaisyhteisön ja siihen linkittyneiden paikallisten poliitikkojen tukea.⁶⁴ Näin teki myös moni karkotusprosessiin joutunut suomalainen.

Amerikkalaisviranomaisten passipyöntökirjeisiin liitetyt karkotettavien kuulustelupöytäkirjat osoittavat, miten siirtolaiset suhtautuivat maahanmuuttoviranomaisten heihin kohdistamaan luokittelultaan. Maahanmuuttoviranomaisille oli esimerkiksi eduksi esittää karkotettavan sairaus tai vamma perinnöllisenä tai vähintään

60. Commonwealth of Massachusetts, *Report of the Department of Mental Diseases, November 30, 1928*. Wright & Potter Publishing 1929, 12.

61. Varakonsuli S. Wickard WL:lle 28.3.1930. KAO-W, fbg:10, m. VIII-26.

62. Ragnar Smedslund (lähetystösihteeri, Oslo) UM:lle 10.12.1926. UMA 21Va, S. Maasoordin psykiatrisen sairaala Rotterdamin lähellä ilmoitti jo vuonna 1917, ettei se enää ottanut hoitaakseen Amerikasta palautettuja ja satamakaupunkiin jumiutuneita mielisairaita. Ks. Blok 2015, 893.

63. Talollisen leski Sanna H:n ja työmiehenleski Kristiina V:n takauskirje 7.2.1930, liitteenä Einar Salmi Åströmille 3.2.1930. KAO-W, fbg:10, m. VIII 26.

64. Golden & Duffy 2020.

■ Kuva 2. Leonard Åström (1883–1939) toimi Suomen Yhdysvaltain lähettiläänä vuosina 1921–1934. Vuonna 1918 kirjoittamassaan *Valtiollisia seikkailijoita* -teoksessa hän analysoi punakapinaa yhteiskunnallisena mielenvikaisuutena. Hän siirtyi vuonna 1938 Suomen lähettilääksi Brysseliin, jossa hän teki itsemurhan toukokuussa 1939. Lähde: Blank & Stoller, N.Y./Museumvirasto, kuvanumero 850529.

hyvin pitkäkestoisena, sillä täten he kykenivät väittämään tilan olleen olemassa jo henkilön maahantulohetkellä. Esimerkiksi mielenvikaisiksi luokiteltujen karkotettavien diagnoosiksi määriteltiin usein psykoosisairaus *dementia praecox* (ennenaikainen dementia), jota on pidetty skitsofrenian edeltäjädiagnoosina. Dementia-diagnoosi toi psykoosisairaudelle ”lohdutonta kohtalonomaisuutta”,⁶⁵ mikä sopi siirtolaisuusviranomaisten tarkoitukseen. Kuulusteltava saattoi kuitenkin haastaa kehystystä korostamalla ympäristötekijöiden – esimerkiksi vaimon ja lapsen kuoleman – vaikutusta mielenhäiriöön.⁶⁶

Moni karkotettava koki rasitteeksi tai työkyvyttömäksi luokittelun loukkaavana. Eräs mielenvikaiseksi ja fyysisesti vajavaiseksi luokiteltu mies kiisti sairastaneensa päivääkään elämässään. Lääkäri oli diagnosoinut miehellä paranoian ja sydämen hiippaläpän ahtauman, mutta mies kiisti sydänvaivan haitanneen hänen koriste-maalarin työtään. ”Paranoiaansa” hän ei kommentoinut, vaan muutti lääketieteellisen diagnoosin vastauksessaan arkisemmaksi vaivaksi, myöntämällä unohtelevansa paljon asioita.⁶⁷ Mielisairaaloissa kuulustellut potilaat saattoivat kiistää edes saavansa hoitoa, kuulustelijan tivatessa heiltä hoitonsa kustantajaa.⁶⁸ Torontolaiseen ”hermosairaalaan” passitettu ja Suomeen vuonna 1932 karkotettu nainen vaati ulkoasiainministeriötä selvittämään karkotuksensa syy, sillä hän ei omien sanojensa mukaan ”ollut kipeä mistään paikasta”.⁶⁹ Lääkärin kyky takautuvaan diagnosointiin voitiin myös kyseenalaistaa. Psykopaatiksi kolmen vuoden takaisen maahantulonsa hetkellä diagnosoitu mies protestoi:

[En] voi ymmärtää, kuinka [lääkäri] voi luokitella minut tällä tavalla. Kuinka hän voi tietää, miten voin helmikuussa 1934. Olin mielestäni mieleltäni terve (*mentally sound*).⁷⁰

Kuulusteltava siirtolainen saattoi myös vedota psyykkisiin ongelmiin perustellessaan muistamattomuuttaan tai antamiaan ristiriitaisia tietoja. Lokakuussa 1929 Idahossa kuulusteltu suomalaismies kertoi ensimmäisessä kuulustelussa saapuneensa Yhdysvaltoihin vuonna 1919, ja että hänellä oli Suomessa vaimo ja lapsi. Myöhemmässä kuulustelussa hän muutti saapumisvuodekseen 1914 ja kiisti olevansa naimisissa tai isä. Ristiriitaisuudet hän pani päänsä sekavuuden, unettomuuden ja juomaputken aiheuttaman ”hulluuden” piikkiin.⁷¹ Toisaalta karkotuskuulustelut todella olivat monille äärimmäisen stressaavia tilanteita, etenkin sairaille ihmisille. Kun maahanmuuttoviraston kuulustelija tivasi eräältä mielenvikaisena karkotetulta mieheltä,

65. Petteri Pietikäinen, *Hulluuden historia*. Gaudeamus 2014, 251.

66. Kuulustelupöytäkirja 23.11.1927, liitteenä Hull WL:lle 9.12.1927. KAO-W, fbe:3, 1927-2, 33.

67. Kuulustelupöytäkirja 15.1.1929, liitteenä Hull WL:lle 30.1.1929, KAO-W, fr:2, 1929.

68. Kuulustelupöytäkirja 24.9.1931, liitteenä commissioner general of immigration Edward Shaughnessy (BI) WL:lle 6.11.1931, KAO-W, Fr:2, 1932-4; kuulustelupöytäkirja 7.4.1931, liitteenä Harris WL:lle 20.5.1931, KAO-W, fr:2, 1931.

69. UM Montrealin pääkonsulinvirastolle 31.10.1932. UMA 21Va, P.

70. Kuulustelupöytäkirja 11.3.1937, liitteenä Shaughnessy WL:lle 19.6.1937. KAO-W, fr:6, if 37.

71. Kuulustelupöytäkirja 25.10.1929, liitteenä Hull WL:lle 15.1.1930. KAO-W, fr:1, 1929.

oliko tämä ymmärtänyt hänelle luetut päätökset ja niiden perustelut, vastasi mies ymmärtäneensä ne vain osittain: ”Kun päässä on jotain vialla, ei voi ymmärtää mitään”.⁷²

Suomalaisviranomaisten kanssa tekemisiin karkotettavat tulivat yleensä passinmyöntöasiassa. Karkotusmääräyksen saaneilta henkilöiltä tuli säännöllisesti suomalaisviranomaisille pyyntöjä, ettei heille myönnettäisi karkotusta varten passia. Osa kirjoittajista omaksui viranomaiskielen luonnehdinnat ”rasitteisuudesta”, ja koetti käyttää niitä edukseen. Esittämällä itsensä rasitteena he toivoivat Suomen kieltäytyvän heidän vastaanottamisestaan. Näin teki esimerkiksi artikkelin alussa siteerattu kanadalaisnainen. Nainen vakuutti karkotusuhan alla olevan tyttärensä joutuvan Suomessa ”valtion ja kansan huollettavaksi”, mikäli tälle maan passi myönnettäisiin. Äiti toivoi, että tytär pääsisi sen sijaan Kanadaan, jossa hänellä oli perhettä ja ”tuntuva tuttavapiiri, jotka voivat hänestä huolehtia”.⁷³ Idaholaisesta vankilasta lähetystöön saapuneessa kirjeessä karkotusmääräyksen saanut mies kertoi asuneensa Yhdysvalloissa 26 vuotta ja olevansa hyödytön Suomelle. Mies kirjoitti hapuillevalla suomella loukanneensa oikean kätensä, minkä vuoksi oli kelpaamaton työntekoon. Hän ei halunnut Suomeen ja pyysi lähetystöä auttamaan häntä pysymään maassa.⁷⁴ Konsuli Jalkasen monissa kirjeissään toistamaa näkemystä ”hyödyttömistä” suomaiskarkotettavista pyrki siis vahvistamaan myös osa Suomeen joutumista välttelevistä karkotettavista. Moni Jalkasen kohtaama karkotettava – jotka Jalkasen mukaan ”[j]otakuinkin poikkeuksetta” vastustivat karkotuksiaan⁷⁵ – piti kenties edullisena esittää itsensä konsulille mahdollisimman epäedullisessa valossa.

Lamavuosina yhä useampi pulaan joutunut suomaisiirtolainen alkoi vaatia lähetystöltä ja konsuleilta apua nimenomaan kansalaisoikeutenaan. Avunpyytäjät saattoi esimerkiksi vedota

isänmaallisuuteensa ja kertoa taistelleensa sisälissodassa valkoisten puolella.⁷⁶ Suomalaisviranomaisten avunantokykyä rajoitti ulkoasiainministeriön 1930-luvun alun tiukka säästäväisyyslinja.⁷⁷ Ministeriö ei esimerkiksi hyväksynyt Washingtonin lähetystön antamaa kahdenkymmenen dollarin avustusta Havannassa hädänalaiseksi joutuneelle suomaismiehelle, jonka tapausta lähetystö kuvasi ”erittäin säällittäväksi”.⁷⁸ Apua hädänalaisille suomalaisille koetettiin New Yorkissa järjestää yksityisten lahjoittajien avulla. Tällöinkin tehtiin ero apua ansaitsevien ja ansaitsemattomien välille. ”Avustettujen joukossa on kunnollista väkeä”, New Yorkin pääkonsuli K. F. Altio raportoi lähettiläs Åströmille, ”mutta laiskureita, pummeja ja kommunisteja on myös sakissa”.⁷⁹

Karkotustapauksissa karkotettavat ja heidän läheisensä vetosivat usein kunnollisuuteensa, ja käänsivät karkotuspolitiikan logiikan pääläelleen: erottamalla miehiä perheistään ja lapsia vanhemmistaan karkotuspolitiikka aiheutti niitä sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, joita se väitti ratkovansa. Siinä missä amerikkalaisviranomaiset esittivät sairaan tai vammautuneen kyvyttömyyden karkotuksen syynä, karkotettavat läheisineen saattoivat esittää vaivansa mielivaltaisen karkotuspolitiikan aiheuttamana asiantilana. Nainen, jonka mies oli karkotettu Yhdysvalloista luvottoman maassaolon vuoksi, pyysi vuonna 1932 Suomen Washingtonin lähetystöä vetoamaan amerikkalaisviranomaisiin miehensä puolesta. ”[T]arvitsen hänet täällä niin kipeästi olen sanut sydän vian tänä kesänä”, nainen kirjoitti, ja syytti maahanmuuttoviranomaisia hänen ja miehensä elämän tuhoamisesta:

[S]ärkevät toisen kotin vievät miehen lupaavat laskee takasin saa vartoa että kärsimys loppuun hän siellä ja minä täällä miksi ei lasketa häntä [...] voittehan auttaa kunnollisen ihmisen tulla takasin kotia.⁸⁰

72. Kuulustelupöytäkirja 20.1.1927; liitteenä Hull WL:lle 11.3.1927. KAO-W, fbc:3, 1927, 11.

73. Kristina H. UM:lle 16.9.1924, UMA 21Va, H.

74. M. M. WL:lle [1937], liitteenä Shaughnassy WL:lle 19.6.1937. KAO-W, fr:6, 1f 37.

75. Jalkanen L. Åströmille 26.10.1927, KAO-D, fb:7, karkotukset.

76. Johannes H. WL:lle 27.1.1932, UMA-W, fr:2, 1931-4.

77. Nevakivi 1988, 96.

78. Lähetystösihteeri Niilo Idman (WL) UM:lle 14.11.1931. KAO-W, fbg:11, VIII-24.

79. Pääkonsuli K. F. Altio Åströmille 5.12.1932. KAO-W, fbc:6, IV-16 32.

80. Mrs. Einar N. WL:lle 2.9.1932, KAO-W, fr:3, 1932-2, 31.

Toinen kirjoittaja oli saanut itse karkotusmääräyksen ja odottanut sen toimeenpanoa kaksi vuotta philadelphialaisen siirtolaisaseman sellissä:

Tahtoisin kysyä Teiltä minkä tähden Suomen lähetystö on antanut minua varten sellaisen karkoitus passin? Sitte kun minut on lähetetty Suomeen en voi päästä kotiani takaisin. Waimoni ja lapseni ovat täällä joita ei kukaan ole elättämässä, ja kipeä äitini joka on sairaalassa ollut siitä asti kun isäni kuoli ja minä jouduin tänne vankiksi, en tahtois että äitini kuolee minun tähteni ja nyt kun ne lähettää minut pois kotoa minnekä menen siellä ei mulla ole siellä ketään eikä paikkaa mentävänä.⁸¹

Tuberkuloosia sairastaneen ja ”yleisenä rasitteena” karkotusmääräyksen saaneen detroitilaismiehen äiti koetti estää poikansa karkotusta kieltäytymällä luovuttamasta miehen umpeutunutta Suomen-passia viranomaisille. Nainen onnistuikin viivästyttämään karkotusta, mutta hänen poikansa ehti kuolla ennen kuin pakkopäätös ehdittiin toteuttaa.⁸² Suomeen palanneet karkotettavat ja heidän läheisensä toivat epäkohtia myös suomalaisviranomaisten tietoon. Kesällä 1936 turkulainen nainen kirjoitti Suomen ulkoasiainministeriölle Yhdysvalloista karkotetusta sisarestaan. ”Karkotuksen syy on nähtävästi ollut se että sisareni on mielentilaltaan käynyt sairaalloiseksi”, nainen kirjoitti. Turkuun saapuessaan sisarella ei ollut ”penniäkään rahaa eikä mitään muuta tavaraa kuin päällään olevat vaatteet”. Kirjoittaja ei voinut ”käsittää”, kuinka Yhdysvaltain kansalaisen kanssa avioitunut sisar oli ”voitu karkoittaa kodistaan” ja vieläpä ilman omaisuuttaan. Nainen pyysi ministeriötä huolehtimaan siitä, että sisaren omaisuus lähetettäisiin tälle maksettua New Yorkista Turkuun.⁸³

Yllä kuvatut protestit olivat yksittäisinä tekoina pieniä, mutta niiden kumuloituminen loi 1930-luvun alun Yhdysvalloissa painetta karkotuspoli-

tiikan epäkohtiin puuttumiseksi – ainakin niiltä osin, jotka liittyivät perheellisten eurooppalais-siirtolaisten tapauksiin. Yhdysvaltain karkotuspolitiikka sai voimakasta kritiikkiä niin maan sisällä kuin ulkomaillakin.⁸⁴ Franklin D. Rooseveltin vuoden 1933 alussa aloittanut demokraattihallinto koetti korjata karkotusjärjestelmän räikeimpiä epäkohtia ja avata laittomasti maassa olleille siirtolaisille väyliä laillistaa statuksensa. Vuosina 1935–1959 noin 58 000 siirtolaista haki mekanismin kautta laillista statusta, valtaosa menestyksekkäästi.⁸⁵ Maahanmuuttopolitiikan rajoittava logiikka ei kuitenkaan muuttunut, eivätkä oikeusturvaa kohentaneet reformitkaan jääneet pitkäikäisiksi. Maahanmuuttovirasto hylkäsi niistä valtaosan jo 1940-luvulla.⁸⁶ Karkotus- ja rajoituspolitiikan kohteena olivat nyt entistä selvemmin meksikolaiset, ”laittoman muukalaisen” käsitteen muuttuessa käytännössä rodullistuneeksi synonyymiksi meksikolaissiirtolaiselle.⁸⁷

Lopuksi

Artikkelini osoittaa Suomen ulkoasiainministeriön viranomaisten yhtäältä tehneen amerikkalaisten kanssa yhteistyötä karkotusten toteuttamisessa, toisaalta pyrkineen rajatun toimijuutensa puitteissa estämään Suomelle ”vahingollisina” pitämiään karkotuksia. Suomalaisviranomaisten määritelmä karkotuksen vahingollisuudesta ammensi 1920- ja 1930-lukujen eugeenisesta ajattelusta, jossa työkykynsä vammautuneina tai sairastuneina menettäneet ihmiset nähtiin kansakunnan kannalta hyödyttömiksi. Samat eurooppalaisesta ja amerikkalaisesta eugenikasta kummunneet käsitykset, jotka muovasivat ajan Suomen sosiaalipolitiikkaa, näkyivät myös Suomen ulkoasiainministeriön ja ulkomaanedustustojen työssä. Maailmansotien välisinä vuosina virinnyt yhteydenpito Suomen ja ulkosuomalaisten välillä ei siis ollut pelkkää sillanrakennusta, vaan myös portinvartijuutta, jossa Suomelle eriyistä vahingollisia suomalaisia koetettiin pitää maan rajojen ulkopuolella. Suomalaisviran-

81. Daniel T. WL:lle saap. 3.6.1932. KAO-W, fbe:3, 1932-1, 9.

82. WL BI:lle 8.12.1933; Shaugnessy WL:lle 6.12.1933. KAO-W, fbe:3, 1933, 12.

83. Outi S. UM:lle, liitteenä Oiva Haapalainen (Turun ja Porin läänin lääninkanslia) UM:lle 5.9.1936. UMA 21Va, S.

84. Ngai 2004, 76–80; Kang 2019, 71–72.

85. Ngai 2004, 87.

86. Kang 2019, 115–116.

87. Ngai 2004, 82–90; Goodman 2020, 39–46.

omaisten resurssit porttiansa vartiointiin olivat kuitenkin rajalliset. He joutuivat luovimaan heitä vahvempien valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden lomassa. Kansalaisuuden määrittely ei ollut yksin suomalaisviranomaisten käsissä, vaan käsitteen joustavuuden vuoksi he joutuivat neuvottelemaan sen sisällöstä paitsi muiden valtioiden viranomaisten myös siirtolaisten ja heidän läheistensä kanssa.

Suomalaisten ja muiden eurooppalaisten karkotukset Yhdysvalloista vähenivät 1930-luvulla, mutta laajemmassa kuvassa amerikkalainen karkotuspolitiikka kävi alati aggressiivisemmaksi. Nykyiset massiiviset mittasuhteensa Yhdysvaltain karkotuspolitiikka sai vasta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, jolloin sen kohteena ovat olleet ensisijaisesti meksikolaiset ja muut latinalaisamerikkalaiset. Vuosina 1892–2015 tekemistään yli viidestäkymmenestä miljoonasta karkotuksesta Yhdysvallat on tehnyt yli 95 prosenttia vuoden 1970 jälkeen.⁸⁸ Yksin vuonna 2019 maa karkotti yli 850 000 henkilöä, siis moninkertaisen määrän suuren laman vuosiin verrattuna.⁸⁹ Vaikka karkotusten määrä on noussut valtavasti, niiden perusteluissa on yhä kaikuja vuosisadan takaa. Karkotuspolitiikka on 1990-luvulta lähtien kohdistunut erityisen voimakkaasti julkisia palveluja oletetusti kuormittaviin siirtolaisiin. Presidentti Donald Trumpin hallinto tehosti entisestään julkisia palveluita käyttävien ulkomaalaisten karkotuksia, palauttaen siirtolaisuuspoliittiseen retoriikkaan ”yleisen rasitteen” (*public charge*) käsitteen.⁹⁰ Sosiaalipalveluja käyttäviin siirtolaisiin kohdistuva karkotuspolitiikka on jatkanut

myös vammaisten siirtolaisten epäsuoraa syrjintää, vaikka vuoden 1990 vammaisoikeuslaki poistikin muodolliset vammaisuuteen ja mielisairauteen perustuvat maahanmuuttokiellot.⁹¹

Karkotuskoneiston kasvu ja tehostuminen ovat lisänneet myös niitä psyykkisiä ongelmia, joista tämän artikkelin suomalaiskarkotettavat kertoivat. Amerikkalaisen *The Atlantic* -lehden New Yorkissa keväällä 2020 haastattelemat paperittomat guatemalalaisiirtolaiset kertoivat jatkuvan karkotuspelon aiheuttavan sosiaalista eristäytymistä, masennusta ja ahdistusta, mitä koronapandemia on pahentanut. Apua vaikeuksiin ei uskalleta hakea, sillä maahanmuuttoviranomaisten tiedetään kärkevään karkotettavia jopa sairaaloissa. Eräs guatemalalaishaastateltava kuvasi amerikkalaisviranomaisten käyvän ”psykologista sotaa” siirtolaisia vastaan; jatkuva karkotuspelko ja erossaolo perheestä teki elämästä ”taistelua ahdistusta vastaan”.⁹² Nyky-Yhdysvaltain – tai Suomen – paperittomien siirtolaisten tilanne poikkeaa monin tavoin vajaan vuosisadan takaisten Amerikan suomalaissiirtolaisten elämästä. Silti suomalaissiirtolaisten karkotuskokemukset voivat auttaa ymmärtämään myös nykypäivän ”laittomien” siirtolaisten kohtaamia ongelmia Atlantin molemmin puolin.

FT **Aleksi Huhta** on Suomen Akatemian tutkijatohtori Pohjois-Amerikan tutkimuksen oppiaineessa Helsingin yliopistossa. **Sähköposti:** aleksi.huhta@helsinki.fi

88. Hester 2017, 1.

89. U.S. Department of Homeland Security, Yearbook of Immigration Statistics 2019, www.dhs.gov/immigration-statistics/yearbook/2019 (21.12.2020).

90. The White House, President Donald J. Trump is Ensuring Non-Citizens Do Not Abuse Our Nation’s Public Benefit, whitehouse.gov/briefings-statements (21.12.2020). Trumpin hallinnon karkotuspolitiikasta, ks. Goodman 2020, 197–205.

91. Baynton 2016, 136–138; Rebecca Cokley & Hannah Leibson, Trump’s Public-Charge Rule Would Threaten Disabled Immigrants’ Health and Safety. Center for American Progress, 8.8.2018, www.americanprogress.org/issues/disability/ (19.1.2021).

92. Emily Kaplan, What Isolation Does to Undocumented Immigrants. *The Atlantic* 27.5.2020. Haastateltu kuoli huhtikuussa 2020 koronaviruksen aiheuttamaan tautiin, ehtimättä jättää hyvästejä perheelleen Guatemalassa. Turvapaikanhakijoiden psyykkisistä ongelmista Suomessa, ks. Susanna Kallakorpi, Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden psyykinen sairastuminen ja psykiatriset hoitokokemukset Suomessa. Teoksessa Eveliina Lyytinen (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Siirtolaisuusinstituutti 2019, 279–300.